

MYKOLAS ROMERIS APIE KLAIPĖDOS KRAŠTO AUTONOMIJĄ

Gintaras Šapoka

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Teisės istorijos katedra
Ateities g. 20, 08303 Vilnius
Telefonas 271 45 39
Elektroninis paštas tistk@mruni.lt

Pateikta 2005 m. balandžio 22 d.

Parengta spausdinti 2005 m. gegužės 3 d.

Pagrindinės sąvokos: Klaipėdos krašto autonomija, Klaipėdos krašto konvencija ir Statutas, Lietuvos suverenių teisių garantijos priemonės.

S a n t r a u k a

Klaipėdos kraštą Lietuva atgavo tik po 1923 m. sukilimo. 1924 m. Paryžiuje Lietuva sudarė Konvenciją, pagal kurią krašto suverenumas galutinai buvo perduotas Lietuvai. Pagal Konvenciją Lietuva įsipareigojo suteikti kraštui autonomijos statusą. Krašto autonomijos statusas buvo nustatytas Konvencijoje ir Statute. Šie dokumentai teisininkų buvo vertinami nevienareikšmiškai. Nuomonių skirtumai tarp Klaipėdos krašto konvencijos signatarių atsirado ir įgyvendinant autonomijos nuostatas praktikoje.

Klaipėdos krašto teisinės padėties, Statuto ir Konvencijos, cesijos raidos klausimais rašė vokiečių tarptautinės ir konstitucinės teisės tyrinėtojai A. Rogge, J. Wallatas A. Hesse ir kt. Suprantama, ši tema plačiai nagrinėta ir Lietuvos teisininkų, taigi T. Petkevičiaus, D. Krivicko, S. Daukšos išsamų Konvencijos komentarą buvo pateikęs J. Robinzonas.

Klaipėdos krašto konvenciją atskiruose darbuose nagrinėjo ir M. Romeris. Apie tai jis užsiminė savo dvitomyje „Valstybė“, „Lietuvos konstitucinės paskaitos“, taip pat buvo pasirodęs tam skirti straipsniai lietuviškoje periodikoje. Kita svarbi aplinkybė, siejanti M. Romerį su šia problema, yra ta, kad 1932 m. jis buvo Lietuvos paskirtu (*ad hoc*) teisėju Lietuvos ir Santarvės valstybių byloje Nuolatiname Tarptautiniame Teisingumo Teisme dėl Klaipėdos krašto konvencijos ir Statuto aiškinimo. Tikėtina, kad M. Romerio, kaip Lietuvos konstitucinės teisės žinovo, patirtis iš tiesų buvo naudinga aiškinant Statuto nuostatas Teisme ir priimant atitinkamą sprendimą. 1933 m. M. Romeris „Vaire“ paskelbė straipsnį, kuriame apžvelgė šio Teismo priimto sprendimo pagrindinius nuostatus ir kritiškai įvertino teisėjų, priėmusių atskirą nuomonę dėl šio sprendimo, argumentus.

Straipsnyje kaip tik ir siekiama panagrinėti M. Romerio išsakytas mintis apie Klaipėdos krašto autonomiją.

Straipsnyje remtasi istoriniu, lyginamuoju ir loginiu metodais.

M. Romerio mokslinių tyrinėjimų spektras buvo ganėtinai platus. Kaip konstitucinės teisės specialistui, jam rūpėjo ir Klaipėdos krašto autonomijos problema. Šis klausimas buvo aktualus ir to meto doktrinai, susilaukė plataus atgarsio užsienyje, ypač vokiečių konstitucinės ir tarptautinės teisės doktrinoje. Kita aplinkybė, siejanti prof. M. Romerį su Klaipėdos kraštu, yra ta, kad 1932 m. jis buvo Lietuvos teisėju (*ad hoc*) Nuolatiname Tarptautiniame Teisingumo Teisme nagrinėjant Lietuvos ir Santarvės valstybių ginčą dėl Klaipėdos krašto konvencijos ir statuto aiškinimo.

Apžvelgus M. Romerio tyrinėjimus Klaipėdos krašto klausimų problematiką galėtume suskirstyti į dvi pagrindines temas: Lietuvos teisės į Klaipėdos kraštą pagrindimas ir Lietuvos suverenių teisių garantavimas Klaipėdos krašto autonomijos sąraigoje. Taigi pasistengsime tai panagrinėti plačiau.

1. Lietuvos teisės į Klaipėdos kraštą

1923 m. sausį Lietuvos Vyriausybei remiant Klaipėdos krašte buvo surengtas sukilimas. 1923 m. sausio 9 d. Šilutėje Vyriausiasis Mažosios Lietuvos Gelbėjimo Komitetas paskelbė manifestą, kuriuo perėmė visą krašto valdžią, o jo skyrius ir draugijų atstovų suvažiavimas, pasivadinęs „Šilutės seimu“, sausio 19 d. paskelbė deklaraciją. Joje sakoma, kad kraštas prisijungia prie Lietuvos autonomijos sąlygomis ir Šilutės seimas yra aukščiausia krašto atstovybė. Iki tol kraštą valdžiusi Ambasadorių konferencija (tiksliau, krašto valdymą Santarvės valstybės buvo pavedusios Prancūzijai) griežtai protestavo. 1923 m. vasario 16 d. savo sprendimu perdavė Lietuvai suverenias teises į kraštą ir nurodė perdavimo sąlygas (perdavimo akte jos nedetalizuotos). Po užtrukusių derybų su Santarve ir pasibaigus Tautų Sąjungos Tarybos tarpininkavimui 1924 m. gegužės 8 d. Lietuva su Santarvės valstybėmis pasirašė Konvenciją, sudarytą iš trijų priedų – Klaipėdos krašto statuto, Klaipėdos uosto ir Tranzito [1].

Daug ginčų sukėlė Klaipėdos krašto atgavimo faktas, cesijos raida ir Konvencijos nustatytos autonomijos teisinis įvertinimas.

1919 m. Versalio sutarties 99 straipsniu buvo galutinai, visiškai atskirtas Klaipėdos kraštas nuo Vokietijos. Klaipėdos krašto valdymas tuomet perėjo laikinos dispozicijos sąlygomis Santarvės valstybėms. Steigiamasis Seimas 1921 m. lapkričio 1 d. rezolucija pareikalavo iš santarvininkų prijungti kraštą prie Lietuvos ir įsipareigojo kraštui suteikti autonomiją [2]. Lietuva reikalavo krašto motyvuo-dama lietuvių gyventojų dauguma ir jų apsisprendimu jungtis prie Lietuvos valstybės. Vokietijos teisininkai teigė, kad Versalio sutartis nesuteikė Lietuvai jokių teisių į kraštą, be to, ji ir nebuvo sutarties dalyvė. Maža to, teigė, kad krašto gyventojai, ypač vokiškoji dalis, siekė freištato – valstybės miesto teisių [3, p. 32]. M. Romeris iš dalies pritarė tokiai formuluotei, tačiau ją patikslino: tai reišė, kad Versalio sutarties nuostatai visiškai nevaržė Lietuvos imtis visų įmanomų teisėtų priemonių kraštui atgauti, nes Lietuva šioje sutartyje nedalyvavo ir bet kokie vienašališki Ambasadorių konferencijos priimti sprendimai dėl Lietuvos teisinio privalomumo negalėjo turėti, todėl: „Ambasadorių konferencija negalėjo teisiškai disponuoti Lietuvos likimu...“ [4, p. 237]. Kartu M. Romeris atkreipė dėmesį į tai, ko paprastai neminėjo vokiečių tarptautinės teisės tyrinėtojai, – į priežastis, dėl kurių Klaipėdos kraštas buvo atskirtas nuo Vokietijos: „Klaipėdos krašto iš vokiečių valstybės teritorijos išjungimas, pareikštas Versalio sutarties 99 straipsniu, buvo pagrįstas ne šių šalių noru įsigyti tam tikrą teritoriją, bet tautiniu principu, kuris reikalauja lietuvių kalbos krašto įjungimo į bendrąjį lietuviškų žemių bloką, taip tuo aukštesniu sumetimu sudaro vienintelį Lietuvos išėjimą į jūrą.“ [5, p. 2] Taigi kraštas buvo perimtas motyvuojant jo gyventojų kita tautine priklausomybe ir turint omeny naujai atkuriamos Lietuvos valstybės ekonominius interesus.

Kitas diskutuotinas klausimas buvo Klaipėdos krašto perėmimo (cesijos) raida. Vyraujanti nuomonė buvo ta, kad krašto suverenumas po Versalio sutarties perėjo Santarvės valstybėms, o pastarosios jį perleido Lietuvai. J. Hallieris teigė, kad krašto suverenumą Lietuva gavo tik ratifikavus Klaipėdos krašto konvenciją [6, p. 28]. Stengtasi sudaryti įspūdį, kad Santarvė siekė šią teritoriją įgyti. J. Robinzonas šią nuomonę paneigė teigdamas, kad iš Santarvės valdymo anaipol nebuvo matyti ketinimo įsigyti šią teritoriją. J. Robinzono manymu, kraštas buvo valdomas patikėjimo teise (trestas), o krašto teisinė padėtis – taikinga okupacija, kai teritorija valdoma savo vardu (imperiumu), teise ir lieka svetima teritorija (nes buvo ketinama kraštą perduoti Lietuvai) [7, p. 26]. Vis dėlto teisingiau krašto padėtį įvertino M. Romeris, Santarvės valdymą pavadindamas okupaciniu mandatu, t. y. teritorija atskirta taikos sutartimi, valdoma valstybių, kitos teritorijos (valstybės) naudai, kol nėra galutinai nenustatyta šios teritorijos teisinė padėtis. Be to, M. Romerio nuomone, Klaipėdos kraštą Santarvės valstybės valdė tik *sui generis* mandato forma [5, p. 2].

M. Romeris kritiškai vertino ir pačios cesijos interpretaciją. Jis pabrėžė, kad Klaipėdos krašto perdavimas Lietuvai nebuvo keletas cesijų aktas. Iš esmės jis tvirtino, kad cesija buvo sudėtinė: suverenumo perdavimas buvo vientisas procesas ir galutinis aktas. Versalio sutartis jau numatė būsimą gavėją, o Santarvės valstybės tik vykdė šį mandatą, tačiau nebuvo perėmusios suverenumo sau. Suverenitetas Lietuvai nebuvo perduotas antrą kartą, o buvo tik tęstinis procesas. M. Romeris pabrėžė, kad Santarvė neturėjo suverenių teisių į kraštą, o tik Taikos konferencijos Versalio sutartimi suteiktą mandatą [8, p. 2] Atrodytų, kad M. Romeris pernelyg plačiai aiškino Versalio sutarties nuostatas, nes 99 straipsnyje, susijusiame su krašto atskyrimu, nemini, kad Klaipėdos kraštą ateityje siekiama prijungti prie Lietuvos valstybės. Tokia M. Romerio nuostata galbūt galėjo susiformuoti dėl to, kad M. Romeris, kaip konstitucionalistas, yra teigęs, jog Klaipėdos krašto priklausomybė konstitucine prasme buvo jau išspręsta 1919 m. spalio 30 d. Lietuvos Valstybės Tarybos priimtu Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymu. Čia Klaipėdos kraštas buvo paminėtas rinkimų apygardų sąrašė [9, p. 101]. Taigi Klai-

pėdos krašto cesija išsprendė krašto priklausomybę tarptautinės teisės prasme, o konstituciškai tai buvo nustatyta jau anksčiau.

Itin neigiamai buvo vertinami Lietuvos vyriausybės veiksmai padedant rengti ir vykdyti krašto sukilimą. Kaip neteisėtą aktą tai pasmerkė, Santarvės valstybės, Tautų Sąjunga ir, suprantama, teisinė doktrina. Tokie veiksmai buvo įvertinti kaip aneksija arba okupacija. Vis dėlto toks įvertinimas iš esmės ne visiškai atspindėjo tikrąją padėtį. Buvo paneigtas lietuviškos dalies gyventojų apsisprendimas, tad ar buvo galima vadinti okupacija etninių žemių ir jose gyvenančių lietuvių norą prisijungti prie Lietuvos valstybės? Ar yra pagrindas savo teritorijos susigrąžinimą vertinti kaip okupaciją? Čia M. Romeris, remdamasis P. Fauchile, Klaipėdos prijungimą surengiant sukilimą siūlė vertinti kaip *reintegraciją*: t. y. valstybė susigrąžina buvusias savo žemes (pvz., Elzasas ir Prancūzija). Tačiau, M. Romerio nuomone, Klaipėdos krašto atveju formaliai nebuvo visų reintegracijos požymių, nes toks veiksmas galimas tik vykstant karui [10, p. 41].

Prieštarinių vertinimų susilaukė ne tik cesijos raida ir krašto užvaldymo faktas, bet ir pačios Konvencijos bei Statuto numatyta autonomija. Vokiečių teisės doktrina beveik vienu balsu neigė Lietuvos suverenias teises į Klaipėdos kraštą. Antai A. Rogge aiškino, kad 1924 m. Konvencija įtvirtino ypatingą valstybių sambūvį. Jis pateikė tik bendrus pamąstymus dėl Konvencijos autorių ketinimo: teigė, kad siekta Klaipėdą paversti Didžiosios Britanijos dominijos pavyzdžiu [11, p. 2]. A. Rogge nepaisė to, kad dominija turi daug daugiau teisių nei autonomija: turi diplomatinis atstovus, pasirašo tarptautines sutartis. Šios teisės buvo paliktos Lietuvos valstybei. P. Boehmertas įrodinėjo, kad Klaipėdos kraštas buvo žemesnio rango valstybė (*der Unterstaat*), pavaldi aukštesnei valstybei – Lietuvai (*der Oberstaat*), todėl kraštą jis apibūdino kaip direktorinę respubliką, į kurią Lietuva absoliučiu suvereno teisių neturi [12, p. 1099].

Lietuvos teisininkai ir dalis Vokietijos tokiai pozicijai kategoriškai nepritarė. M. Romeris, taip pat ir S. Daukša, T. Petkevičius, D. Krivickas, J. Hallieris neneigė Lietuvos suverenių teisių į kraštą ir kraštą laikė teritorine autonomija. Lietuvos teisininkai kaip tik daugiausia dėmesio skyrė Statuto padėčiai Lietuvos teisės sistemoje nustatyti. T. Petkevičius Statutą laikė Lietuvos įstatymu, o Konvenciją – tik susitarimu dėl autonomijos suteikimo [13, p. 6]. Panašios nuomonės buvo ir M. Romeris: Lietuva perėmė kraštą ir savo noru suteikė kraštui autonomiją [14, p. 456]. Tačiau, nors faktiškai Lietuva suverenumą atgavo po Ambasadorių konferencijos pareiškimo, bet juridine prasme tik ratifikavus 1924 m. Konvenciją.

M. Romeris bandė atkreipti ir paneigti dar pavojingesnę Lietuvos suverenumui Vokietijos teisininkų propoguotą, G. Jellineko *Staatsfragment* (valstybės fragmento) teoriją, kurioje teigta, kad teritoriniai dariniai, net ir neturėdami visų valstybės požymių, gali turėti visišką suverenumą ir čia tokiu pavyzdžiu dažnai buvo nurodomas Klaipėdos kraštas. M. Romeris, o vėliau ir Tarptautinis Nuolatinis Teisingumo Teismas kategoriškai tai neigė [15, p. 2].

2. Lietuvos suverenių teisių garantavimas Klaipėdos krašto autonomijos sąrauge

Be Lietuvos suverenių teisių į Klaipėdos kraštą daug diskusijų sukėlė ir pati krašto Konvencija bei Statutas.

Klaipėdos krašto statuto 1 straipsnis įsakmiai nurodė, kad krašto autonomija, būdama Lietuvos valstybės suvereniteto sudėtine dalimi, naudosis įstatymų leidybos, teismų, administracijos ir finansų autonomija pagal Statuto nustatytas ribas. Statuto 5 straipsnyje buvo detalizuota išimtinė krašto kompetencija. Statuto 7 straipsnis atribojo krašto ir Lietuvos valstybės kompetenciją pagal principą: kas Statutu nepriskirta autonomijai, tas priklauso Lietuvos kompetencijai. Klaipėdos kraštas, vykdydamas savo autonomiją, privalėjo vadovautis ne tik Statuto nuostatomis, bet ir Lietuvos Konstitucijos principais. Lietuvai buvo suteikta teisė plėsti krašto autonomiją ir vienodinti teisę, bet neperžengti Statuto nuostatų (5 str. 2 d).

Įstatymų leidžiamoji valdžia buvo krašto Seimelis, renkamas Klaipėdos krašto vietinių gyventojų visuotiniais, lygiais ir tiesioginiais rinkimais, slaptu balsavimu (9 str.). Tiek aktyvi, tiek pasyvi rinkimų teisė buvo pripažinta tik vietos gyventojams (10, 11 str.), o rinkimai turėjo vykti pagal Lietuvos rinkimų teisę.

Krašto vykdomoji valdžia buvo suteikta Direktorijai, kurią sudarė pirmininkas ir 5 nariai, turintys vietos gyventojų statusą (17 str.). Pirmininkas skyrė Direktorijos narius, o visa Direktorija privalėjo turėti Seimelio pasitikėjimą.

Gubernatoriui buvo pavestos centro valdžios atstovo pareigos. Gubernatorius buvo skiriamas Respublikos Prezidento. Įstatymų leidyboje statutas suteikė teisę gubernatoriui skelbti Seimelio pri-

imtus įstatymus (10 str.) ir turėjo ribotą veto teisę. Gubernatorius galėjo atmesti Seimelio priimtus įstatymus, jei šie: 1) peržengtų autonomijos kompetenciją; 2) prieštarautų Lietuvos Konstitucijai; 3) pažeistų Lietuvos tarptautinius įsipareigojimus (sutartis (6 str. 16.)). Statutas taip pat suteikė teisę gubernatoriui, susitarus su Direktorija, paleisti Seimelį (12 str.). Gubernatorius kartu su Direktorija galėjo šaukti krašto Seimelį į nepaprastus posėdžius numatyti jų baigimo laiką. Vis dėlto Statutas nenumatė gubernatoriui teisės atšaukti Direktorijos pirmininką, dėl to 1932 m. buvo bylinėjamaši Nuolatiniam Tarptautiniam Teisingumo Teisme.

Klaipėdos krašto autonomijos sąraigoje M. Romeris įžvelgė dvi problemas: Lietuvos įgytos teritorijos saugumo ir Lietuvos suverenių teisių apsaugos Klaipėdos krašto autonomijos mechanizme.

Ieškodamas Lietuvos suverenumo garantijų autorius teigė: „...garantią gali motyvuoti ne pats perleidimo faktas, kaip toks, bet tikslai kuris ypatingas ir aiškus sutarties nuostatas arba tam tikra teisinė esmė to santykio, kuris tapo likviduotas Klaipėdos krašto Lietuvai perleidimu“ [5, p. 2]. Taigi, anot M. Romerio, pats perleidimo faktas dar nesuteikė Lietuvai jokių garantijų dėl krašto suverenumo ir apsaugos.

Konvencijos 15 straipsnis dėl krašto perleidimo trečiosioms šalims kaip tik sustiprina krašto saugumą. Maža to, M. Romerio nuomone, tai įpareigoja Santarvės valstybes saugoti Lietuvos suverenumą Klaipėdos krašte. Remiantis Konvencijos 15 straipsniu Lietuva netgi turi teisę reikalauti pagalbos iš Santarvės valstybių, jeigu trečiosios valstybės kraštą bandytų atplėšti jėga [8, p. 2]. Deja, praktika 1939 m. parodė visai ką kita.

Aiškindamas Lietuvos valstybės ir krašto kompetencijų atribojimą, M. Romeris teigė, kad Klaipėdos krašto autonomija gali veikti tik neperžengdama Konvencijos ir Statuto numatytų ribų: „...centro valdžios intervencija autonomijos srityje, kiek liečia autonominio fakto tikslumą, yra leistina tik tada ir tik tiek, kiek šitokia intervencija yra statuto ar *expresis verbis* sankcionuota“, ir kaip pavyzdį nurodė gubernatoriaus dalyvavimą autonomijoje [15, p. 2]. Gubernatoriaus veto teisę įstatymų leidyboje M. Romeris įvardijo kaip abstrakčią: Statuto numatyta veto teisė nieko bendra neturi su įstatymų tvirtinimu, nes gubernatorius negali vertinti Seimelio priimamų įstatymų tikslumo. Gubernatoriaus veto gali būti taikomas tik 16 straipsnyje numatytais atvejais, antraip tokia teisė sugriautų visą autonomijos mechanizmą [16, p. 2]. Iš to Romeris daro ir kitą išvadą – gubernatorius įstatymų leidyboje iš esmės nedalyvauja, „bet gali ir turi savo veto tvarka formališkai pasipriešinti statutiškai neteisėtam krašto įstatymui“ [16, p. 2]. Kartu autorius pabrėžė, kad gubernatorius iš esmės nėra autonomijos institucija, nors ir turi veto teisę, tačiau Direktorijos aktai nereikalauja gubernatoriaus kontrasignacijos, kai to reikia kitais atvejais (12 str.).

Bene daugiausiai ginčų aiškinant Statutą kėlė tie atvejai, kai autonomijos subjektai viršija savo įgaliojimus. Kokių tuomet priemonių turėtų imtis centro valstybės institucijos, kad apsaugotų Lietuvos suverenias teises? Santarvės valstybių atstovai Nuolatiniam Tarptautiniam Teisme teigė, kad iš esmės tokių priemonių Statutas nenumatė, Vokietijos teisininkai manė, kad Lietuva tokiais atvejais turėtų kreiptis į tarptautines institucijas ar Konvencijos signatares. M. Romeris griežtai atmetė bet kokias tarptautines priemones: nei Santarvės valstybės, nei Tautų Sąjungos Taryba ar Teismas neturėtų kištis. Anot jo, krašto priežiūra kildinama ne iš konvencijos ar Statuto, o iš Lietuvos suverenių teisių [17, p. 188]. Visų priemonių šaltinis yra tik Lietuvos suverenumas, tačiau priemonės neturi neprieštarauti Konvencijai ir Statutui. Taigi priemonių pasirinkimą lemia centro institucijų valia, kuri neturėtų pažeisti Konvencijos nuostatų, tačiau Konvencijoje numatyti autonomijos garantai dar nereikšė, kad centro valdžia negali apskritai imtis priemonių prieš neteisėtus autonomijos institucijų veiksmus. M. Romerio nuomone, „Valstybė gali nesinaudoti kuria priemone, gali susilaikyti, jei nori, bet kad kuriame atsitikime ji iš viso neturėtų naudotis jokia priemone – to negali būti“ [18, p. 2]. Tuo tarpu kreipimasis į signatares dėl autonomijos institucijų neteisėtos veiklos būtų tolygus savo suverenumo paneigimui. Tokią M. Romerio poziciją patvirtino ir Nuolatinis Teisingumo Teismas Klaipėdos krašto statuto aiškinimo byloje: Teismo nuomone, Lietuvos ir Klaipėdos krašto suvereninių galių kilmė yra visiškai skirtinga. Remiantis Konvencijos 2 straipsniu ir statuto 1, 7 straipsniais, negalima siaurinti Lietuvos suverenių teisių vien dėl to, kad jos nebuvo įsakmiai nurodytos Statute. Statuto tikslas buvo ne suteikti suverenias teises Lietuvai, o nustatyti *autonomijos ribas*, todėl jei tik nėra Konvencijai prieštaraujančių nuostatų, visos iš Lietuvos suverenumo kylančios teisės turi būti taikomos. Teismas nurodė: „...negalima prileisti, kad konvencijos mintis būtų buvusi palikti Lietuvos valstybę, Klaipėdos krašto suverena, be jokios priemonės tais atvejais, kai krašto vykdomoji valdžia pažeidžia statuto kompetenciją peržengiančiais veiksmais“ [19, p. 264].

M. Romeris kėlė klausimą, ar autonomija turi kokių nors priemonių savo autonomijai apginti esant centro valdžios pažeidimams, ir konstatavo, kad pats kraštas priemonių autonomijai apginti neturi ir tai priklauso nuo krašto mechanizmo: „Lietuvos pasižadėjimo priežiūra negalėtų būti paremta

pačiu Klaipėdos krašto, nes būdamas subordinuotas Lietuvos suverenumui ir sudarydamas šios valstybės sudėtinę dalį tas kraštas yra jos atžvilgiu bejėgis ir pats neturi jokių priemonių ginti savo autonomijos teisių ir priversti valstybę šiaip ar kitaip elgtis“ [15, p. 2]. M. Romerio nuomone, kaip tik viena iš tokių priemonių galėjo būti statutinis teismas. Kartu statutinis teismas turėjo apginti ir Lietuvos valstybės suverenias teises esant autonominių krašto administracijos institucijų pažeidimams [14, p. 466]. Šis teismas turėjo tapti kompetentinga institucija sprendžianti apie statutinį teisėtumą tų autonominės galios aktų, kuriuos gubernatorius šiai jurisdikcijai apskųstų ir panaikintų tokius aktus, kurie būtų statutinio teismo pripažinti esą neteisėti [20, p. 2].

Vis dėlto M. Romeris nurodė, kad statutinis teismas ir gubernatoriaus autonomijos kontrolės teisės neturėtų apimti visų įmanomų autonomijos neteisėtų veiksmų šalinimo priemonių. Kaip pavyzdį nurodė Direktorijos pirmininko P. Boetherto vestas derybas su Vokietijos valdžios institucijomis. Anot M. Romerio, „Teismas negalėtų panaikinti to, kas materialiai įvyko,“ t. y. tokie Lietuvos suverenumą pažeidžiantys atvejai, kurie neturi juridinės išraiškos [20, p. 2].

Visais kitais atvejais, kai neužtenka priemonių valstybės suverenumui apginti, M. Romeris esamas Statuto spragas siūlė užpildyti kitomis, išplaukiančiomis iš Lietuvos suverenumo, bet: „...reikia pirma pasižiūrėti ar kuri šios rūšies priemonė nėra *expressis verbis* paties Statuto nuostatuose nurodyta“ [16, p. 2].

Taigi M. Romeris išskyrė šias pagrindines priemones, veiksmingai apsaugančias Lietuvos suverenumą:

- 1) gubernatoriaus veto teisę dėl Seimelio neteisėtų aktų;
- 2) gubernatoriaus teisę rinktis ir pavesti sudaryti Direktoriją ir skirti Direktorijos pirmininką;
- 3) statutinio teismo įkūrimą;
- 4) Nuolatinio Tarptautinio Teismo pripažintą gubernatoriaus teisę atšaukti direktorijos pirmininką.

Išvados

1. M. Romeris Lietuvos teises į Klaipėdos kraštą laikė pagrįstomis. Klaipėdos krašto cesiją vertino kaip sudėtingą, bet vientisą procesą, kurio metu Lietuvos valstybė įgavo visas suverenias teises į kraštą.

2. Nagrinėdamas Klaipėdos krašto konvenciją ir Statutą, M. Romeris priėjo prie išvados, kad visos autonomijos kontrolės priemonės kyla ne iš Statuto, o iš Lietuvos suverenių galių. Tokių priemonių taikymas ir pobūdis yra apribotas vienintele sąlyga – jos neturi pažeisti Konvencijoje nustatytos autonomijos sąrangos.

3. M. Romeris, nagrinėdamas krašto autonomijos sąrangą, remdamasis Klaipėdos krašto konvencija ir Statutu bei Lietuvos valstybės suverenėmis teisėmis, išskyrė šias Lietuvos suverenumo apsaugos priemones: gubernatoriaus veto teisę dėl Seimelio neteisėtų aktų; gubernatoriaus teisę rinktis ir pavesti sudaryti Direktoriją ir skirti Direktorijos pirmininką; statutinio teismo įkūrimą, Nuolatinio Tarptautinio Teismo pripažintą gubernatoriaus teisę atšaukti direktorijos pirmininką.

LITERATŪRA

1. **Konvencija** dėl Klaipėdos teritorijos // Valstybės žinios. 1924. Nr. 169/1186.
2. **Steigiamojo** Seimo darbai. 1921m. lapkričio 8 d. 138 posėdis.
3. **Gornig D.** Das Memelland. – Bonn, 1991.
4. **Römeris M.** Suverenitetas. – Vilnius, 1995.
5. **Römeris M.** Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema // Vakarai. 1936. Nr. 256.
6. **Hallier J.** Die Rechtslage des Memelgebietes. – Berlin. 1933.
7. **Robinsonas J.** Klaipėdos krašto konvencijos komentaras. I tomas. – Kaunas, 1934.
8. **Römeris M.** Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema // Vakarai. 1936. Nr. 257.
9. **Römeris M.** Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos. I dalis. – Kaunas, 1937.
10. **Römeris M.** Valstybė. T. 1. – Vilnius, 1995.
11. **Rogge A.** Die Verfassung des Memelgebietes. Ein Kommentar zur Memelkonvention. – Berlin, 1928.
12. **Böhmert.** Zum Memel Urteil // Deutschen Juristenzeitung. Heft 7. 1932.
13. **Petkevičius T.** Klaipėdos krašto statuto vykdymo priežiūra. VDU TF darbai. T. 6. knyg. 14. – Kaunas, 1932.

14. **Römeris M.** Klaipėdos autonomijos priežiūros sutvarkymas // Vairas. 1932. Nr. 4.
15. **Römeris M.** Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema // Vakarai. 1936. Nr. 258.
16. **Römeris M.** Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema // Vakarai. 1936. Nr. 261.
17. **Römeris M.** Hagos 1932 VIII 11 sprendimo principai // Vairas. 1933. Nr. 2.
18. **Römeris M.** Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema // Vakarai. 1936. Nr. 260.
19. **Teismo** 1932 m. rugpjūčio 11 d. sprendimas Klaipėdos Krašto Statuto byloje // Klaipėdos krašto statuto aiškinimo byla Hagos tribunole. URM leidinys. – Kaunas, 1932.
20. **Römeris M.** Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema // Vakarai. 1936. Nr. 263.

Mykolas Romeris on the Klaipėda Territory Autonomy

Gintaras Šapoka
Mykolas Romeris University

Keywords: *Klaipėda Territory autonomy, Klaipėda Territory Convention and Statute, measures for guarantee of the sovereign rights of Lithuania.*

SUMMARY

Lithuania regained the Klaipėda Territory only after the 1923 uprising. In 1924, in Paris, Lithuania concluded the convention, under which the sovereignty of the Territory was finally conveyed to Lithuania. Lithuania committed herself to grant the status of autonomy to the Territory.

A spectrum of research conducted by M. Romeris is sufficiently extensive. He, as a specialist of constitutional law, was concerned with the problem of the autonomy of the Klaipėda Territory. The said issue was also of special importance to the doctrine of the period, it received wide resounding in foreign countries, and especially in the German constitutional and international law doctrine. Another circumstance, linking Prof. M. Romeris with the Klaipėda Territory, is that in 1932 he was the judge from Lithuania (ad hoc) in the Permanent International Court of Justice when handling the dispute between Lithuania and the Entente States relating to the interpretation of the Klaipėda Territory Convention and Statute.

Having surveyed M. Romeris research on the issue of the Klaipėda Territory, the problems under study may be subdivided into two main topics: the justification of the lawful interests of Lithuania in respect to the Klaipėda Territory and guarantee of the sovereign rights of Lithuania in the structure of the Klaipėda Territory autonomy.

M. Romeris in his research considered the rights of Lithuania in respect of the Klaipėda Territory as being justified. In his opinion, the Territory was conveyed on the basis of the other Lithuanian national dependence of its residents and bearing in mind the economic interests of the newly recreating State of Lithuania. On the basis of P. Fauchile, he proposed to evaluate the rebellion in the Territory organised by the Lithuanian Government and the annexation of the Klaipėda Territory as reintegration: i.e. the State recovers its former lands (e.g., Alsace and France). However, in the opinion of Romeris, in the case of the Klaipėda Territory, not all the formal signs of reintegration were present, since such action is possible only in the presence of war.

He evaluated the cession of the Klaipėda Territory as the complex but uniform process, during which the State of Lithuania acquired all sovereign rights to the Territory under the 1919 Versailles Peace Treaty.

M. Romeris' derived a conclusion from his studies of the Klaipėda Territory Convention and Statute that all measures for autonomy control ensued not from the Statute but from the sovereign powers of Lithuania. Application and nature of such measures are limited by the only condition – they should not violate the structure of the autonomy determined by the Convention.

M. Romeris, while researching the structure of the Territory autonomy, basing on the Klaipėda Territory Convention and the Statute as well as the sovereign rights of the State of Lithuania distinguished the following measures for protection of Lithuania's sovereignty: the right of veto of the governor in respect of unlawful acts of Seimelis, the right of the governor to be elected or to delegate the formation of the Directory, the Chairperson of the Directory, the establishment of the Statute court, the right of the governor recognised by the Permanent International court to recall the Chairperson of the Directory.